

УДК 330.341:631.1

Росола Уляна Василівна

*доктор філософії, доцент кафедри економіки та фінансів
Мукачівський державний університет*

Rosola Uliana

*Doctor of Philosophy, Associate Professor
Mukachevo State University*

ORCID: 0000000177212755

DOI: 10.25313/2520-2294-2024-12-10576

ФУНКЦІОНУВАННЯ БІЗНЕС ЕКОСИСТЕМИ ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

FUNCTIONING OF THE BUSINESS ECOSYSTEM AS A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE

Анотація. Вступ. Сучасні тенденції у вітчизняній економіці змушують вибирати механізм переходу до сталого розвитку. Багато країн розробляють стратегії та програми сталого розвитку, використовуючи різні методологічні підходи з різними рівнями деталізації та періодами. Розробка та ефективне створення екосистем сталого розвитку сільських районів є значною подією як в Україні та у інших європейських країнах. Методологія системного підходу служить основою та дозволяє виявляти як чинники, і їх взаємозв'язку. Все це необхідно для розробки бізнес екосистеми сталого розвитку будь-якого конкретного сільського району. У цьому можна відзначити актуальність вибраної теми.

Мета. Обґрунтування необхідності створення бізнес екосистем задля сталого розвитку сільського господарства.

Матеріали і методи. Для досягнення визначеної мети було застосовано такі методи, як методи аналізу, синтезу, SWOT-аналіз, просторове проектування, які дозволили матеріал перевести в оціночний процес.

Результати. Наведено системний підхід для формування екосистеми, який служить основою і дозволяє виявляти як фактори, так і їх взаємозв'язки. Все це необхідно для розробки стратегії сталого розвитку сільського господарства будь-якого конкретного сільського району. Виходячи з проведених досліджень, стає можливим складання методичних прийомів для розробки та імплементації бізнес екосистем агросфери з урахуванням поточної ситуації.

Перспективи. Дана комплексна методика та вигілена на її основі бізнес екосистема сталого розвитку сільського господарства дозволяє реалізувати цифровий потенціал, визначити зону відповідальності всіх учасників бізнес екосистеми, уточнити напрями для подальшого розвитку, що враховують особливості розвитку сільських районів та специфіку ринку, що досліджується. Створення бізнес агроекосистеми дозволить здобути додаткові переваги у процесі управління за рахунок синергетичного ефекту. Розробка подібного аналітичного інструментарію стає доступним засобом для застосування власниками та керівникам, що систематизує ключові параметри для прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: сільське господарство, сталий розвиток, екосистема, бізнес агроекосистема, аграрна сфера.

Summary. Introduction. Current trends in the current economy make it difficult to choose a mechanism for the transition to a new development. Many countries have divided strategies and programs into current development, using different methodological approaches with different levels of detail and periods. The development and effective creation of ecosystems in the development of rural areas is a significant trend, both in Ukraine and in other European countries. The methodology of the systems approach serves as the basis and allows us to identify both officials and their interconnections. All this is necessary for the development of a business ecosystem for the development of any specific rural area. From whom you can determine the relevance of the chosen topics.

Purpose. Establishing the need to create business ecosystems for the ongoing development of agricultural rule.

Materials and methods. To achieve the intended purpose, methods such as analysis, synthesis, SWOT analysis, spatial design were used, which allowed the material to be translated into an evaluation process.

Results. A systematic approach has been proposed for the formation of an ecosystem, which serves as a basis and allows one to identify both factors and their interconnections. All this is necessary for developing a strategy for the development of rural dominion in any specific rural region. Based on the research, it becomes possible to develop methodological approaches for the development and implementation of business ecosystems of the agro-sphere with the management of the flow situation.

Discussion. This is a comprehensive methodology that is seen on its basis, the business ecosystem of the now developed agricultural state allows you to realize the digital potential, determine the area of responsibility of all participants in the business ecosystem, check directly for further development to ensure the peculiarities of development of rural areas and the specifics of the market that is being monitored. The creation of a business agroecosystem allows for the creation of additional advantages in the management process for a synergistic effect. The development of such analytical tools becomes an accessible way for data scientists and analysts to systematize key parameters for making management decisions.

Key words: rural dominion, steel development, ecosystem, business agroecosystem, agricultural sector.

Постановка проблеми. В даній час посилюється увага до аналізу проблем сталого розвитку сільського господарства та сільських районів усередині регіонів, що характеризуються нерівністю у рівнях розвитку міських, сільських утворень, оскільки від ефективного та збалансованого розвитку окремих територій залежить успішність розвитку функціонування економіки всього регіону. Сільські території нині характеризуються високим рівнем нестабільності і перебувають у так званій зоні турбулентності через низку соціально-економічних проблем, які, у свою чергу мають значний вплив на їх розвиток. Оскільки сільське господарство є локомотивом розвитку сільських районів, тому потрібні інструменти для своєчасної адаптації та розробка заходів для створення умов сталого розвитку цієї галузі.

Сільське господарство є однією з підсистем суспільства, включаючи соціально-економічні та екологічні аспекти, і що стоїть рівень адаптації до зовнішнім постійно мінливим умовам середовища, то вище рівень ефективності сільськогосподарського виробництва. У зв'язку з цим особливу актуальність набуває виявлення та дослідження сільських районів зі подібними показниками розвитку сільського господарства та його диференціації.

Функціонування бізнес екосистем аграрної сфери стало ключовим рішенням для вирішення зростаючих проблем, з якими стикається сільськогосподарський сектор, таких як погіршення навколишнього середовища, соціальна нерівність та економічна нестабільність, загострення війни тощо.

Завдяки застосуванню практик, які віддають пріоритет екологічній стійкості, соціальній справедливості та довгостроковій життєздатності, стале сільське господарство пропонує цілісний підхід до задоволення потреб сьогодення без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти власні потреби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблематики питань щодо розвитку сталого сільського господарства в умовах війни та виробництва продукції аграрної сфери займалися такі науковці як: С. В. Андрос, В. Г. Герасимчук [1], О. С. Шабля, В. П. Рудь, Н. П. Косенко [2], Ю. В. Холдьяк, Є. А. Гавриленко [3]; проблематиці форму-

вання підприємницьких екосистем аграрної сфери присвятили свої праці вітчизняні науковці: Д. Крисанов, О. Варченко [4], О. Садовник [5], Н. Якушева [6]. Проте на сьогоднішній день в недостатній мірі розкрито питання стосовно утворення та функціонування бізнес екосистем в аграрній сфері, а це, в свою чергу, дещо пригальмує ефективний розвиток сільського господарства.

Метою статті є розкрити суть сталого сільського господарства, досліджуючи його екологічні, соціальні та економічні переваги, а також дослідити сильні та слабкі сторони функціонування екосистем в аграрній сфері, а також визначити основні рівні бізнес агроекосистеми та структурні елементи на ній.

Виклад основного матеріалу. В епоху зростання екологічної свідомості та зміни кліматичних умов сільське господарство стикається з новими викликами. Фермери все частіше задаються питанням, як дбати про навколишнє середовище, одночасно підвищуючи ефективність своїх культур. Відповіддю на ці запитання є стале сільське господарство, яке стає не лише необхідністю, а й майбутнім сільського господарства.

Стале сільське господарство — це система сільськогосподарського виробництва, яка поєднує економічну прибутковість, турботу про навколишнє середовище та соціальну відповідальність. Це підхід, який дозволяє досягти високої врожайності при мінімізації негативного впливу на екосистему. Фермери, використовуючи стійкі методи, дбають про біорізноманіття, здоров'я ґрунту та скорочують викиди шкідливих речовин в атмосферу. Впровадження стійких сільськогосподарських практик вимагає від фермерів зміни підходу до сільськогосподарського виробництва. Важливо, щоб кожен елемент виробничого процесу відповідав принципам сталого розвитку. Серед іншого це означає: відповідне управління водними ресурсами, скорочення використання пестицидів і використання відновлюваної енергії.

Стале сільське господарство — це підхід, який поєднує турботу про захист навколишнього середовища з ефективністю виробництва сільськогосподарської продукції. Він зосереджений на мінімізації негативного впливу на екосистеми, одночасно забезпечуючи збільшення врожаю та ефективності селекції.

Таблиця 1

SWOT-аналіз бізнес-екосистеми сталого розвитку сільського господарства

Параметри оцінки	Розвиток людини	Економічний розвиток	Загальний розвиток
Внутрішні фактори			
Сильні сторони — Strengths	– функціонування навчальних закладів, що дозволяють залучати кваліфіковані кадри; – в університеті/коледжі знаходиться центр підтримки сталого розвитку сільських територій, який проводить стратегічні сесії, консультації, тренінги та надає інші послуги.	– зменшення рівня реєстрованого безробіття; – інновації у різних галузях; – розвиток цифрових ініціатив та компетенцій; – формування бази знань.	– сталий розвиток
Слабкі сторони — Weaknesses	– напружена ситуація з питань демографії у сільських районах; – невисокі доходи населення; – нерозвинена інфраструктура сервісних, медичних та побутових обслуговувань	– високий рівень зносу основних виробничих фондів; – низький рівень інноваційної активності; – недостатня кількість висококваліфікованих кадрів.	– низький рівень відповідності нормативним вимогам автошляхів; – забезпеченість житлом та його доступність для населення.
Зовнішні фактори			
Можливості — Opportunities	– розвиток нових бізнес-моделей управління; – культурне розмаїття; – можливість онлайн-освіти та використання міждисциплінарного підходу у підготовці кадрів.	– можливість створення «Цифрової екосистеми»; – розвиток та заохочення мешканців до відкриття нового бізнесу та робота в міській/сільській місцевості; – розвиток ефективних форм кооперації підприємств.	– універсальне екосередовище для створення та розвитку регіонів; – ефективне управління муніципальним/регіональним майновим комплексом.
Загрози — Threats	– значна міграція (урбанізація) молодого населення у великі міста; – загроза скорочення фінансування соціальних видатків.	– відсутність готових майданчиків для інвесторів; – низька емність агропродовольчого ринку, досить слабка конкуренція у цій галузі; – недостатній рівень розвитку інформаційної бази.	– запізнення адаптації систем життєзабезпечення регіону до потреб розвитку економіки, соціальної сфери та інших викликів розвитку.

Джерело: сформовано автором

Стійкі методи ведення сільського господарства базуються на ключових екологічних принципах, спрямованих на ефективне використання природних ресурсів і мінімізацію негативного впливу на екосистему. Пошук балансу між виробництвом і захистом навколишнього середовища стає пріоритетом для сучасних фермерів.

В умовах глобалізації та зростаючої конкуренції основною проблемою для розвитку регіону, і сільських районів зокрема, є суперечливість завдань, комплексний вплив багатьох факторів, включаючи принцип системності.

Функція управління стійким розвитком є однією із загальних управлінських рішень з обліком соціально-економічних та екологічних вимог, що дозволить застосовувати управлінські рішення на якісно високому рівні, що особливо актуально нині. Розвинена інфраструктура, соціальна задоволеність, наявність робочих місць має стати пріоритетною напрямом діяльності органів влади всіх рівнів, що багато в чому визначає успішну реалізацію програми соціально-економічного розвитку країни.

На нашу думку, одним із перспективних напрямів розвитку стійкого сільського господарства є функціонування ефективних підприємницьких чи бізнес екосистем у аграрній сфері.

В останні роки підтримка підприємництва та розвиток бізнес екосистем стали не лише національним, але і міжнародним пріоритетом для створення робочих місць, отримання доходу, економічного зростання та внеску в цілі сталого розвитку та в контексті забезпечення світової продовольчої безпеки. Підприємницькі чи бізнес екосистеми вважаються ключовими факторами, що сприяють досягненню багатьох цілей сталого розвитку, зокрема зменшення бідності, гідної роботи та економічного зростання, покращення охорони здоров'я, освіти, енергії, води та санітарії та багато інших. Підприємці, які створюють і розвивають аграрний бізнес, а також екосистеми, які їх підтримують, широко розглядаються як каталізатори змін [7].

Оцінка глобальних, зовнішніх викликів та внутрішніх проблем дозволяє виділити такі сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для розвитку з урахуванням особливостей сучасної ситуації (таблиця 1).

Таблиця 2

Рівні бізнес агроєкосистеми

Рівні	Основні елементи	Роль
<p>Мікрорівень бізнес-єкосистеми Цей рівень включає індивідуальних гравців та елементи, які безпосередньо впливають на операційну діяльність.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Фермери та агропідприємства: основні виробники сільськогосподарської продукції. – Локальні постачальники: насіння, добрива, засоби захисту рослин, техніка. – Транспортні компанії: забезпечують логістику для постачання продукції на ринок. – Місцеві фінансові інституції: банки, мікрофінансові організації, які кредитують фермерів. – Інноваційні стартапи: розробляють рішення для підвищення продуктивності (дрони, сенсори та інше). 	<ul style="list-style-type: none"> – Забезпечення безперервного виробництва і доставки продукції. – Мобілізація ресурсів (земля, трудові ресурси, капітал).
<p>Мезорівень бізнес-єкосистеми На цьому рівні відбувається взаємодія між регіональними структурами та учасниками, які координують і підтримують діяльність фермерів та підприємств.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Регіональні агропромислові комплекси: об'єднують виробників, переробників та дистриб'юторів. – Кооперативи: сприяють взаємній підтримці фермерів, спільній закупівлі матеріалів і збуту продукції. – Науково-дослідні установи: аграрні інститути, які працюють над удосконаленням технологій. – Місцеві органи влади: забезпечують регулювання, контроль якості, підтримку фермерів. – Регіональні ринки: канали збуту продукції, такі як агропродовольчі ярмарки чи оптові базари. 	<ul style="list-style-type: none"> – Інтеграція фермерів у більші ланцюги доданої вартості. – Підвищення ефективності та конкурентоспроможності через кооперацію.
<p>Макрорівень бізнес-єкосистеми Цей рівень включає національні інституції, інфраструктуру та економічні системи, які формують рамки для діяльності агросектору.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Державна політика: аграрні програми підтримки (субсидії, пільгове кредитування). – Національна інфраструктура: транспортні мережі, складські приміщення, термінали для експорту. – Аграрні асоціації: представляють інтереси агровиробників на національному рівні. – Національні банки та фонди: забезпечують доступ до великих інвестицій для розвитку агросектору. – Аграрна освіта: університети, коледжі, які готують спеціалістів для галузі. 	<ul style="list-style-type: none"> – Формування сприятливого бізнес-клімату через законодавство та інфраструктуру. – Забезпечення стійкості та інтеграції національного агросектору у світові ринки.
<p>Глобальний рівень бізнес-єкосистеми Цей рівень охоплює міжнародні зв'язки та партнерства, які об'єднують національні агросистеми з глобальними ринками.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Світові ринки та трейдери: імпорт та експорт сільськогосподарської продукції. – Міжнародні організації: FAO (Продовольча і сільськогосподарська організація ООН), WTO (Світова організація торгівлі). – Міжнародні корпорації: глобальні постачальники агротехніки, хімії та IT-рішень. – Глобальні банки і фонди: Світовий банк, ЄБРР, які фінансують агропроекти. – Тренди та стандарти: глобальні вимоги до якості, сертифікація (органічне виробництво). 	<ul style="list-style-type: none"> – Підключення місцевих виробників до світових ринків збуту. – Забезпечення трансферу технологій, інвестицій та знань.

Джерело: сформовано автором

Важливу роль у створенні та функціонуванні бізнес агроєкоєкосистеми є виокремлення рівнів, визначення ключових учасників чи складових на кожному рівні та обґрунтуванні їх ролі у цьому ланцюгу. Рівні бізнес агроєкосистеми — це багатогранна структура, яка включає різні елементи та учасників, пов'язаних між собою у процесі створення цінності в агросекторі. Ці рівні допомагають зрозуміти, як взаємодіють підприємства, інституції, ринки та природні ресурси, спрямовані на досягнення сталого економічного розвитку та задоволення попиту на сільськогосподарську продукцію. Взаємодія різних рівнів бізнес агроєкосистеми зображена у таблиці 2.

Отже, бізнес агроєкосистема охоплює всі рівні організації, від локальних фермерів до міжнародних корпорацій. Гармонійне функціонування цих рівнів забезпечує стійкий розвиток агросектору, інтеграцію в світову економіку та досягнення продовольчої безпеки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Стале сільське господарство — необхідність перед обличчям зміни кліматичних умов і зростання населення. Завдяки належному управлінню ресурсами фермери можуть отримувати високі врожаї, піклуючись про навколишнє середовище. Стале сільське господарство — це майбутнє, яке дозволяє стабільно розвивати аграрний сектор, забезпечуючи продовольчу безпеку для майбутніх поколінь.

Підсумовуючи, стійке сільське господарство та органічне землеробство є двома ключовими елементами, які можуть допомогти захистити довкілля та підвищити врожайність. Але для цього потрібен свідомий підхід, відповідні інвестиції та постійна освіта. Фермери, які вирішили впровадити ці методи, можуть розраховувати на стабільну та довгострокову вигоду як для себе, так і для майбутніх поколінь.

За результатами дослідження ми дійшли до висновку, що створення бізнес-агроекосистеми є

ефективним способом інтеграції всіх учасників сільськогосподарського ринку для досягнення спільної мети — забезпечення продовольчої безпеки, економічного зростання та сталого розвитку сільського господарства. Цей процес потребує координації, стратегічного планування, впровадження інновацій та збереження балансу між економічними й екологічними інтересами. Подальші дослідження будуть стосуватися вивченню взаємозв'язків між структурними елементами бізнес агроекосистеми.

Література

1. Андрос С.В., Герасимчук В.Г. Тенденції зміни рівня проблемних кредитів у портфелі банків, що кредитують сільське господарство, під час війни. *Економічні науки: Реалії часу*. 2023. № 68(4).
2. Шаблия О.С., Рудь В.П., Косенко Н.П. Стан та перспективи розвитку галузі овочівництва в умовах війни. *Аграрні інновації*. 2023. № 18. С. 136–142.
3. Холодняк Ю.В., Гавриленко Є.А. Роль автоматизації та інтернету речей в управлінні агропромисловим комплексом. *Технічне забезпечення інноваційних технологій в агропромисловому комплексі: матеріали V Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції*. ТДАТУ, 2023. С. 32–37.
4. Крисанов Д.Ф., Варченко О.М. Аграрно-економічні системи в умовах посилення екзогенної та ендогенної турбулентності. *Економіка та управління АПК*. 2020. № 4.
5. Садовник О.В. Розвиток екосистеми інноваційного підприємництва агробізнесу в умовах турбулентності. *Вчені записки: зб. наук. пр.* 2023. Вип. 31. С. 301–312.
6. Якушева Н.В. Реінжиніринг екосистеми інноваційного підприємництва в умовах війни. *Економіка підприємства: теорія та практика*. 2022. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u375/22-5752_bez_isbn_2.pdf (дата звернення: 15.12.2024).
7. Росола У.В., Росола А.П. Розвиток бізнес екосистем аграрної сфери у контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68.

References

1. Andros, S.V., Herasymchuk, V.H. (2023). Tendentsii zminy rivnia problemnykh kredytiv u portfeli bankiv, shcho kredytuuiut silske hospodarstvo, pid chas viiny [Trends in the level of problem loans in the portfolio of banks lending to agriculture during the war]. *Ekonomichni nauky: Realii chasu — Economic sciences: Realities of time*, 68(4). <https://doi.org/10.15276/ETR.04.2023.2> [in Ukrainian].
2. Shablia, O.S., Rud, V.P., Kosenko, N.P. (2023). Stan ta perspektyvy rozvytku haluzi ovochivnytstva v umovakh viiny [State and prospects of development of the vegetable growing industry in the conditions of war]. *Ahrarni innovatsii — Agrarian innovations*, 18, 136–142 [in Ukrainian].
3. Kholodniak, Yu.V., Havrylenko, Ye.A. (2023). Rol avtomatyzatsii ta internetu rechei v upravlinni ahropro-myslovym kompleksom [The role of automation and the Internet of Things in the management of the agro-industrial complex]. *Tekhnichne zabezpechennia inno-vatsiinykh tekhnolohii v ahropromyslovomu kompleksi: materialy V Mizhnar. nauk.-prakt. Internet-konferentsii*, TDAU, 32–37 [in Ukrainian].
4. Krysanov D.F., Varchenko O.M. (2020). Ahrarno-ekonomichni systemy v umovakh posylennia ekzohennoi ta endohennoi turbulentsnosti [Agrarian-economic systems in conditions of increased exogenous and endogenous turbulence]. *Ekonomika ta upravlinnia APK*, 4, 7–21. URL: http://econommeneg.btsau.edu.ua/sites/default/files/visnyky/economika/krysanov_d_varchenko_o.pdf [in Ukrainian].
5. Sadovnyk O.V. (2023). Rozvytok ekosystemy innovatsiinoho pidpriemnytstva ahrobiznesu v umovakh turbulentsnosti [Development of the ecosystem of innovative agribusiness entrepreneurship in turbulent conditions]. *Vcheni zapysky: zb. nauk. pr.*, 31, 301–312 [in Ukrainian].
6. Yakusheva N.V. (2022). Reinzhyrnyh ekosystemy innovatsiinoho pidpriemnytstva v umovakh viiny [Reengineering the ecosystem of innovative entrepreneurship in wartime.]. *Ekonomika pidpriemstva: teoriia ta praktyka — Enterprise economics: theory and practice*. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u375/22-5752_bez_isbn_2.pdf [in Ukrainian].
7. Rosola U.V., Rosola A.P. (2024). Rozvytok biznes ekosystem ahrarnoi sfery u konteksti zabezpechennia prodovolchoi bezpeky [Development of business ecosystems within the agricultural sector in the context of food security]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 68. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5058/5003> [in Ukrainian].